

TAFOFIEL 66

ISSN 2593-3639

1.	ERFGOEDDAG 2025.....	2
2.	SPORT EN SPEL OP HET KERKHOF VAN LAKEN.....	3
3.	LENTE OP DE BEGRAAFPLAATS....	24
4.	LEDEN-UITSTAP NAMEN.....	25
5.	BLOEMLEZING UIT DE PERS.....	26
6.	EPITAAF SOUVENIRS.....	31

Met de steun van

VOORWOORD

Het Salujaar 2024 hebben we feestelijk – en een tikkeltje bloemrijk – afgesloten met een tentoonstelling op 1 en 15 november. Een passend slot voor een jaar vol activiteiten, waarvan we er zelfs enkele eigenhandig uit de grond stampten. En ja,

we kijken met plezier terug! De concertreeks van Oxalys in het atelier was een pareltje, en de zomertentoonstelling in de voormalige Onze-Lieve-Vrouwkerk van Laken gaf jong creatief talent een podium. Oude foto's uit het atelier Salu dienden daarbij als inspiratie voor een 19e-eeuwse bouw-site. Geschiedenis herleefde, en wij stonden op de eerste rij!

Maar genoeg gemijmerd over het verleden, tijd om vooruit te kijken! Deze eerste Tafofiel van 2025 brengt jullie de aankondigingen van wat komen gaat. En geloof ons: er staat weer heel wat moois op het programma!

We trappen af met Erfgoeddag in april. Dit jaar was het een heuse hersenkraker om de link tussen sport, spel en funerair erfgoed te leggen voor het thema GAME ON. Maar gelukkig biedt het kerkhof van Laken inspiratie te over – er rusten daar verrassend veel sporthelden! Pierre-Thomas Bal en Pierre Blanche brengen een rijkelijk gedocumenteerde bijdrage.

Dan is er nog “Lente op de Begraafplaats” op 17 en 18 mei. De Stad Brussel rekt opnieuw op de expertise van Epitaaf voor een gloednieuwe brochure en boeiende rondleidingen op de begraafplaats van Brussel op Evere. En alsof dat nog niet genoeg is, trekken we op 15 juni naar Namen, waar de Sambre zich elegant in de Maas stort. Daar bezoeken we het Museum van Oude Kunsten voor een tentoonstelling over koningin Louise d’Orléans, gevolgd door een gegidste rondleiding op de begraafplaats van ‘Belgrade’. En hier komt het beste nieuws: leden betalen niets voor deze uitstap!

Tot slot – zoals traditie het wil – sluiten we af met een bloemlezing uit de pers.

Veel leesplezier, en hopelijk tot op een van onze activiteiten!

Tom Verhofstadt, voorzitter

1.

ERFGOEDDAG 2025

LAKEN - 27.04.2025

Naar jaarlijkse gewoonte neemt Epitaaf deel aan de Erfgoeddag.

Zoals wel vaker is het een uitdaging om aan te sluiten bij het vooropgestelde thema.

En toch... **sport en spel** is iets wat al heel lang deel uitmaakt van onze samenleving en het is dus geen toeval dat er ook op Laken personen begraven liggen die met dit thema geassocieerd kunnen worden.

Wij nodigen u alvast uit om in deze Tafiel, en tijdens de thema-wandelingen, kennis te maken met vergeten verhalen.

PRAKTISCH :

Atelier Salu is op die dag doorlopend opengesteld van **10 h tot 17 h**. Onze vrijwilligers ontvangen u graag voor een woordje uitleg.

Thema-rondleiding in het NL: 10 h 30 en 14 h 30 (inschrijven is niet nodig)

Voor het volledige programma van deze editie verwijzen wij graag naar de website:

<https://www.erfgoeddag.be/>

Het thema van de Erfgoeddag 2025 – Sport en spel – wordt niet zo gemakkelijk geassocieerd met begraafplaatsen. Nochtans worden ook sportkampioenen ten grave gelegd en sommige krijgen postuum nog steeds bezoek van hun fans.

Zo krijgt het graf van de 19de-eeuwse snelheidsduivel Jenatzy op het kerkhof van Laken nog regelmatig bezoekers “over de vloer”, zelfs uit Frankrijk en Groot-Brittannië.

Er zijn op Laken echter nog wel grafmonumenten die in het thema van de Erfgoeddag passen.

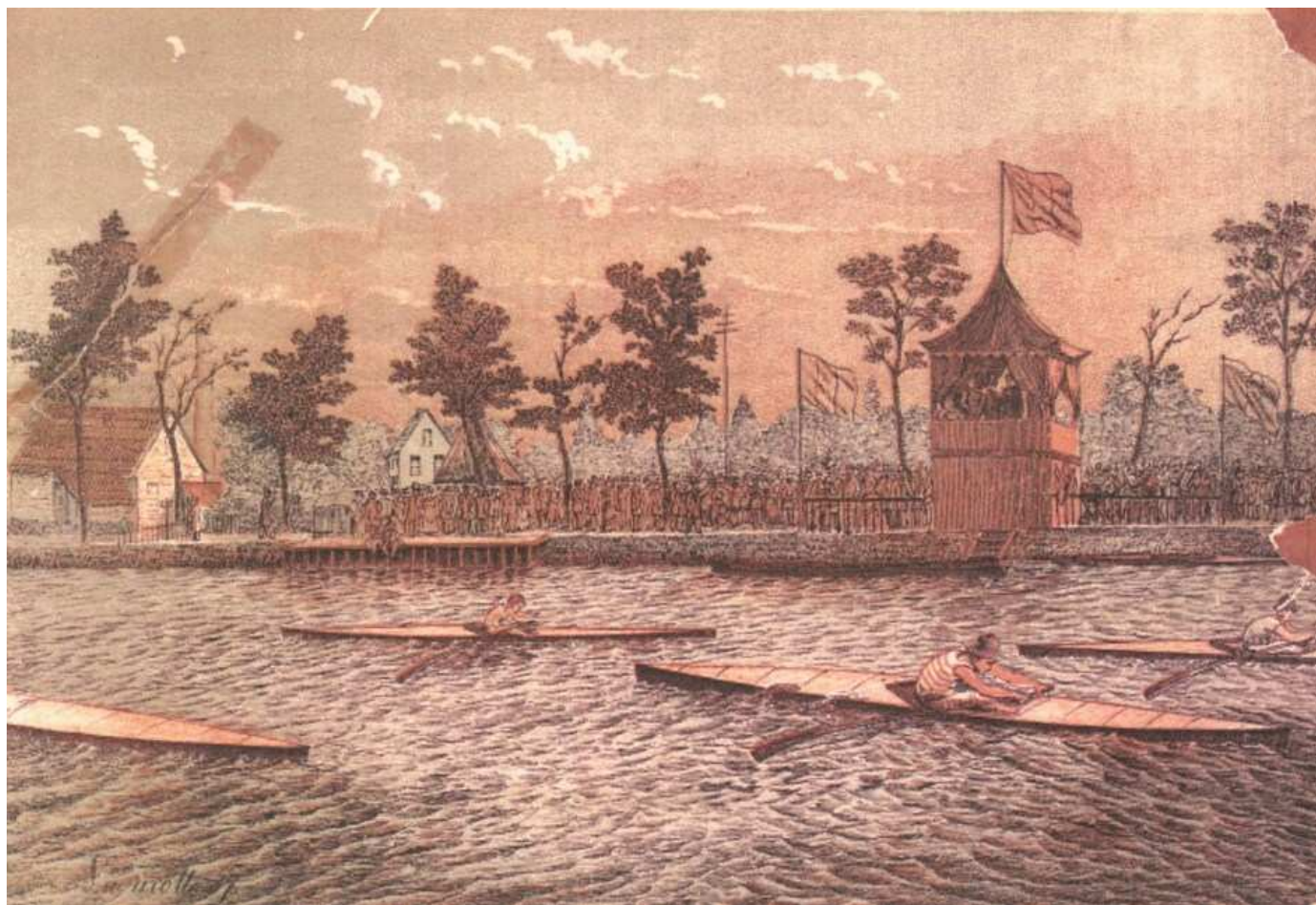
Watersporten

Vaak wordt vergeten dat in Brussel reeds vanaf de tweede helft van de 19de eeuw op het kanaal van Willebroek veel watersport bedreven werd. Regatta's zijn wedstrijden voor roei- of zeilboten,

windsurfs, kajaks e.d. (zolang er maar geen motor aan te pas komt). Aan de Groendreef werden vooral roeiwedstrijden gehouden, waarheen veel volk kwam kijken¹. Getuigen van dit succes zijn de namen die de Lakense gemeenteraad in 1878 aan nieuw aangelegde straten tussen Groendreef en Antwerpse Steenweg gaf: de Regattastraat en de Roeiersstraat.

Een van de bekendste kampioenen uit die beginperiode is Hector Donies. Van 1876 tot 1879 werd hij kampioen van België in de skiff. Een skiff is een eenpersoonsroeiboot die voor wedstrijden 7 tot 8 meter lang is.

Regattawedstrijd aan de Groendreef tijdens de Septemberfeesten 1873. Ingekleurde afdruk van een tekening van A. La Motte uit L'Illustration Européenne, 1873

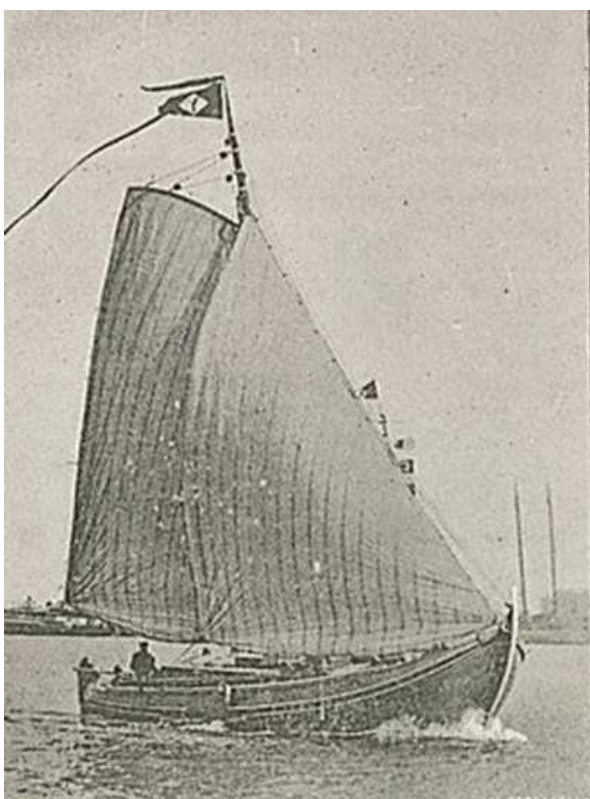

Omdat de vorm van de zeer smalle boot gemaakt is om de weerstand in het water zeer laag te houden, moet een skiffroeier over een zeer goede techniek beschikken om het evenwicht te behouden. Donies is de enige roeier die erin slaagde vier opeenvolgende jaren de Belgische titel in die categorie te veroveren². Hij had zijn skiff *Indifférent* (onverschillig) genoemd.

Hector Donies is geboren in Sint-Joost-ten-Node op 1 november 1857. Zeer jong al verloor hij zijn vader. Hij werd wisselagent maar bleef verscheidene sporten beoefenen.

Zo begon hij in juni 1890 aan een fietstocht van verscheidene weken die hem van Aken, Keulen, Bonn, de Aarvallei, Koblenz, Bingen, Niederderwald, Wiesbaden tot Ems bracht en op de terugweg via Koblenz, de Moezelvallei, Trier, Luxemburg, Aarlen via de Ardennen naar huis.

Ook de zeilsport kon hem bekoren. Hij bezat een botter³ en later een zeiljacht. Vaak omschreven als een gentleman, werd Donies heel dikwijls gevraagd als scheidsrechter bij roei- en zeilwedstrijden.

De botter *De Dolphyn* van Donies. Foto: in *Yachting Gazette* 1900

Donies kwam in 1893 in Laken wonen, aan de Koninginnelaan 282, met vrouw en hun drie kinderen.

In oktober 1894 probeerde een individu uit New-York zonder verblijfplaats in België een diefstal met geweld te plegen in het kantoor van Donies op de Anspachlaan. Volgens het relaas van het assisenproces van het jaar daarop vroeg de overvaller hem Duitse en Hollandse gelden. Toen Donies zich even omdraaide om in zijn kassa te kijken, sprong de overvaller over het loket en richtte een revolver op de buik van de wisselagent. Onmiddellijk greep Donies een stoel waarmee hij met een harde slag de bandiet deed wankelen, hem op de grond kon gooien en het wapen wegduwen. Hij sleurde hem bij de kraag tot het venster in de hoop bijstand van omstaanders te krijgen en eventuele medeplichtigen af te schrikken. Niemand van buiten kwam helpen maar enkele bedienden van het kantoor kwamen Donies te hulp en konden de weerspannige overvaller mee bedwingen tot de politie opdook. Tegen de overvaller werd een celstraf van acht jaar en tien jaar onder toezicht door het Assisenhof uitgesproken.

Hector Donies werkte zich verder op tot bankier en verliet Laken voor Peutie in 1899. Daar woont hij in het kasteel van Peutie⁴, nu Kasteel Batenborch genoemd.

Kasteel Batenborch. Foto: Hilde Kennes, Onroerend Erfgoed Vlaanderen

Op 2 mei 1906 wordt in het *Café des Boulevards*, op het Rogierplein de *Yachting Club de Bruxelles* door enkele vrienden, verwoede zeilers, opgericht⁵. Hector Donies wordt er de eerste voorzitter van, maar niet voor lang.

Op 26 juni van het jaar daarop gaat Donies met een vriend varen op de Schelde met zijn zeiljacht, de *Lou Ferlou*. Ter hoogte van Burcht, omstreeks 19h, steekt plots een hevige rukwind op die een stalen meertros doet breken. Donies wordt in zijn benen geraakt en valt om. Zijn rechterbeen is boven de knie gebroken en hij is ook gewond aan zijn linkerbeen en borst. Het vervolg van dit verhaal kunt u in dit uittreksel van een krant uit 1907 lezen.

Oogenblikkelijk werd het yacht naar de Ledeganckkaai gebracht, waar de gekwetste door de zorgen der politie met eene wieg naar het St-Elisabethgasthuis werd gebracht.

Daar bestatigden de geneesheeren inwendige kneuzingen van zulken ergen aard, dat de familie van M. Donies, door den vriend oogenblikkelijk verwittigd werd, om naar Antwerpen te komen.

Het slachtoffer is Woensdag avond ten 11 ure in het gasthuis overleden.

De moeder en de echtgenoot van den bankier zijn Donderdag morgend te Antwerpen aangekomen.

Hector Donies was nog geen vijftig jaar oud.

Op zaterdag 29 juni 1907 om 10h08 komt de trein met het stoffelijke overschot aan in het Brussels Noordstation, waarna Hector Donies tijdelijk begraven wordt op Laken in een familiekerelder op perk 25 bij familie van zijn vrouw. Op 4 oktober wordt dan door de weduwe een concessie voor 5 personen genomen op perk 9B aan weg 23, waarheen de kist wordt overgebracht.

Anderhalf jaar later, op 8 mei 1909, vraagt Ernest Salu in naam van de weduwe de toestemming een monument volgens een bijgevoegde tekening op het graf te plaatsen.

Op een grote drieledige sokkel rijst een cippe met erboven een hoge obelisk waarop een symbool van rouw, dood en hulde rust, de half bedekte urnvaas.

In 1929 vragen de nakomelingen dat twee paaltjes worden weggenomen en dat de bloemenmand vooraan vervangen wordt door een groter model.

Niets op dit hardstenen monument, noch op de granieten grafplaat verwijst naar het beroep, het sportleven of de plotse dood van Hector Donies.

Biljart

Wist u dat meer dan 80 percent van de biljartballen die in de wereld gebruikt worden in België gemaakt worden? Ze zijn een van onze belangrijkste exportproducten. Biljart is jarenlang een zeer populaire sport in België geweest, met talrijke kampioenen. Denken we maar aan de levende legende Raymond Ceulemans, 61 maal kampioen van België, 48 maal Europees kampioen en 35 maal wereldkampioen.

Ook de *Rolls-Royce* van de biljarttafels is van Belgische makelij. Meer nog; de ontwerper en fabrikant ligt begraven op het kerkhof van Laken.

Charles Joseph Toulet is geboren in het Henegouwse Blandain op 27 februari 1838, uit een familie afkomstig van het noorden van Frankrijk. In 1860 begint hij als jonge schrijnwerker en meubelmaker in Rijsel bescheiden met het produceren van biljarttafels.

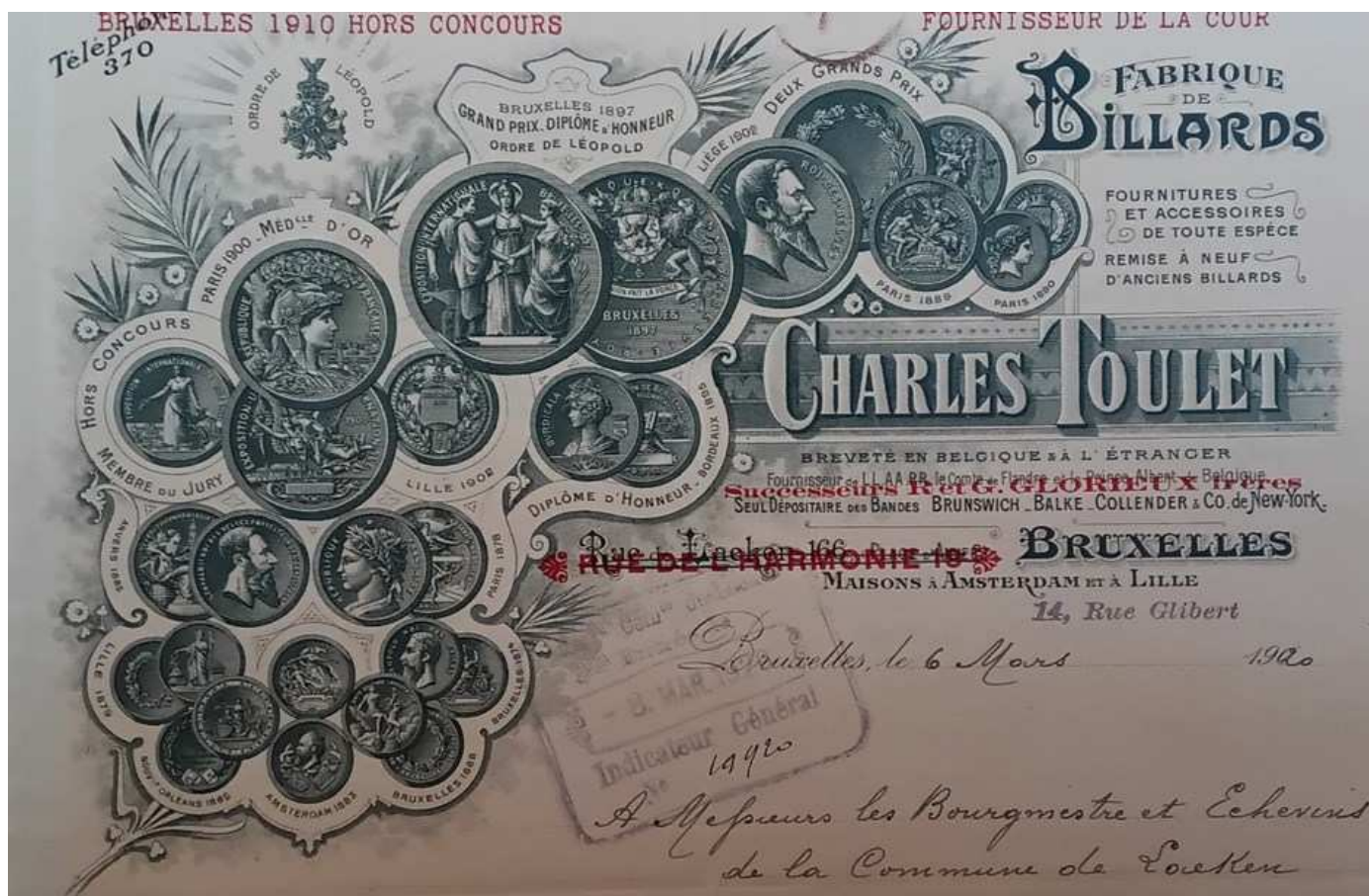
Alfred Stevens *Élégante au billard*, (privé-collectie)

Op dat ogenblik is het biljartspel, oorspronkelijk voorzien voor de *very high society*, aan een democratische opmars bezig.

De zorg en smaak die Toulet hanteert bij het vervaardigen van zijn tafels verzekeren hem een steeds groeiend succes, ook bij de burgerij en middenklasse. In 1872 komt Toulet zich in Brussel vestigen. De fabriek in Brussel produceert meer en meer, tot in het buitenland. De zetel en woonst is vanaf 1876 aan de Lakenstraat 148⁶. Charles is een goede zakenman. De klanten kunnen kiezen uit tafels in talrijke stijlen.

Toulet biljarttafels Lodewijk XIV (boven) en Lodewijk XV (midden) Onder: Biljart- en eettafel Napoleon III

Briefpapier uit 1920 van de firma Charles Toulet (overgenomen door R. & G. Glorieux frères).

Toulet is ook een goede uitvinder. Hij neemt verscheidene octrooien voor verbeteringen aan zijn biljarttafels. Zo is hij de eerste die een biljarttafel op de markt brengt die in een oogwenk kan omgebouwd worden tot een eettafel. Dat legt hem geen windeieren. Op beurzen en wereldtentoonstellingen valt hij vaak in de prijzen, zoals zijn briefpapier aantoont.

In 1892 bouwt hij een nieuwe fabriek aan de Glibertstraat⁷. Inmiddels is het bedrijf uitgegroeid tot de belangrijkste producent van biljarttafels in Europa. In de glorieperiode zullen er een honderdvijftigtal arbeiders werken. En graag werken. De sfeer onder de arbeiders is goed. In april 1894 wordt door hen de *Société Philantropique Les Billardiers de la maison Ch. Toulet* opgericht onder bescherming van hun patron Charles Toulet. Het jaar daarop breiden ze hun vereniging uit tot *Société Philantropique et Chorale*. Later wordt het koor vervangen door een steunfonds voor zieke of gewonde werknemers. Bij overlijden van een lid wordt zelfs een bedrag van 200 frank extra uitbetaald aan weduwe of rechthebbenden.

Portret rond 1898, uit *l'Industrie belge*

Er ontstaan bijhuizen in Frankrijk en in Nederland. Door het succes van zijn bijhuis in Amsterdam komt het woord *Toulet-biljard* zelfs in het woordenboek⁸. Zijn bedrijf wordt hofleverancier.

Een stand ovenwel, die niet anders kon dan de aandacht van Leopold II op bijzondere wijze vestigen is deze der firma CHARLES TOULET, de fabriek van billards de gansche wereld door gekend en naar waarde geschat, en waarvan het overbodig is te noemen nog den roem te maken.

Leopold II hield dan ook lang halt voor die weelderige en tevens kokette uitstalling, waar al de specimens van billarden, door de firma gemaakt, kunnen bewonderd worden, billarden die de moeilijkste spelers onder alle opzichten beredigen. De Koning spaarde dan ook zijne gelukwenschen aan M. Toulet niet over zijne welbegrepen en interessante uitstalling.

Een krantenbericht uit het Laatste Nieuws (23.10.1904) over een bezoek van koning Leopold II aan de Tentoonstelling van Kunsten en Ambachten in de paleizen van het Jubelpark op zaterdag 22 oktober 1904 illustreert duidelijk de koninklijke belangstelling en de roem van het bedrijf.

Charles Toulet zal dit zelf niet meer meemaken, want hij overlijdt op 25 augustus 1899 in zijn huis aan de Lakenstraat 148, waar hij is blijven wonen, net naast de KVS.

Hij ligt begraven op Laken, in de concessie voor acht personen die zijn weduwe neemt. De familiekerker is gelegen op perk 14 aan weg 7.

Bijzonder aan het grafmonument is de aanwezigheid van het symbool van de bijenkorf. Dit zinnebeeld wordt soms op het graf van industriëlen geplaatst. Het verwijst naar hard werken, perfectie of zelfs uitmuntendheid in de beroepsuitoefening, kenmerken die allemaal van toepassing waren op Charles Toulet.

Op de zijkant van het monument werd een verbronsd gedenkteken geplaatst door de arbeiders van de *Maison Charles Toulet*. Een palmtakachtige veer doorkruist een bloemenkrans van kerrieplantknoppen (*Helichrysum italicum*), zo vaak gebruikt op begraafplaatsen in ceramiek, marmer, brons. De meer gangbare term 'immortellekes' voor deze bloemen is een duidelijke verklaring. Ook kan deze krans in de funeraire symboliek de betekenis van blijvende liefde hebben.

Langs beide kanten van de krans en over de veer hangt een band met als opschrift

*Le personnel de la Maison
Charles Toulet
à leur chéri et bien aimé patron.
25 août 1899*

Aan de onderkant van de krans hangt een ander lint dat rond het uiteinde van de veer krinkelt en dat de maker vermeldt:

A. Crokaert
Bruxelles

Antoine Crokaert was een tinnengieter die gekend stond voor zijn verfijnd werk. Lange tijd was hij gevestigd in de Paleizenstraat te Schaarbeek.

Eveneens begraven onder dit monument zijn zijn zoon Alfred, die hem succesvol opvolgt als bedrijfsleider van *Billards Charles Toulet*, maar die reeds in 1907 op zesenvetigjarige leeftijd kinderloos overlijdt, en zijn weduwe Aurélie Delangue⁹ die nog even de activiteiten verderzet.

Na haar dood in december 1910 staan de twee dochters een korte tijd aan het hoofd van *la Maison Charles Toulet* maar dra wordt het bedrijf overgelaten aan de broers Glorieux.

Charles Toulet was tevens een verwoed duivenliefhebber. Hij is ook de uitvinder van de eerste *constateur automatique*, in het Nederlands beter gekend als de duivenklok, het toestel voor automatische vastlegging van het aankomstuur van postduiven.

Zijn reputatie als duivenmelker was ook groot en internationaal. Eind november 1899 werden in Brussel de postduiven van Charles Toulet verkocht. Zijn honderd duiven brachten een som op van 5.000 franken, een aanzienlijk bedrag. De Russische regering kocht een groot aantal duiven en ook de Britse regering nam een aanzienlijk deel voor haar rekening met het oog op het inzetten van die duiven in Transvaal.

Duivenklok Toulet uit 1902

Jagen, vissen, kweken en natuur

De duivensport brengt ons quasi naadloos bij een door de meeste mensen vergeten maar o zo belangrijke figuur die ook op het kerkhof van Laken begraven ligt: Louis Vander Snickt. Zijn grafmonument ligt op de hoek van perk 11 aan de weg 11.

Het epitaaf luidt : *Louis Vandersnickt 1837-1911 rédacteur en chef de "Chasse et Pêche"; ses amis et admirateurs.*

Het zijn inderdaad vrienden en bewonderaars die drie jaar na zijn overlijden een concessie namen en er een grafmonument oprichtten.

Vander Snickt was tweemaal weduwnaar. Het is niet geweten waar zijn twee echtgenotes begraven werden: hij ligt hier alleen.

Bovenaan prijkt een bronzen medaillon met zijn portret in hoogreliëf.

Geboren in Geraardsbergen op 27 februari 1837, groeide Louis Vander Snickt op in een boerenfamilie. Zeer jong al had hij belangstelling voor de veelheid aan veerassen. Zijn studies in handel, waar hij ook Engels en Duits leerde, werden onderbroken door het overlijden van zijn vader. Op 17-jarige leeftijd keerde hij als oudste van vijf kinderen terug naar huis om de boerderij te leiden. Via een oom in England kreeg hij exotische dieren en hij begon een dierenhandel, toonde interesse in jacht en visvangst en het kweken van pluimvee. In de jaren 1860 dong hij ook met een van zijn paarden mee in de paardenkoersen.

Door zijn interesses en groeiende bekendheid werd hij in 1871 directeur van de dierentuin van Gent. Die dierentuin was in 1851 opgericht en werd tot bijna 6 ha groot. De hoofdgebouwen waren ontworpen door de Gentse architect Adolphe Pauli (1820-1895). De zoo sloot de deuren in 1905.

Florimond Van Loo, lithografie, zicht op de dierentuin van Gent rond 1895.

In 1876 kreeg Vander Snickt een aanbod om directeur van de zoo van Düsseldorf te worden. Omdat de beloftes inzake financiële vergoeding en vooral subsidies er onvoldoende werden gerespecteerd, wisselde hij in 1878 Duitsland in voor Brussel, dicht bij het Leopoldspark. Hij hielp bij de uitverkoop van de dieren van de Zoo van Brussel toen die datzelfde jaar sloot. Privé ging het hem niet

voor de wind. Hij trouwde, ook in het jaar 1878, met Marie-Thérèse Truttens en legitimeerde haar twee kinderen. Ze kregen een zoontje. Maar in januari 1879 stierf zijn vrouw. Het zoontje dat ze samen hadden overleed een maand later, zes maanden oud¹⁰.

Hij verminderde dan zijn dierhandelsactiviteiten ten voordele van studie, publicaties en kweekexperimenten. Zo slaagde hij erin, wat lange tijd onmogelijke geacht werd, een konijn en haas te kruisen. In 1883 werd hij hoofdredacteur van het weekblad *Chasse & Pêche*. Om de viskwekerij technisch te verbeteren, kreeg hij toegang tot de vijvers van het kasteel Hertoginnendal.

Chasse et Pêche werd veel gelezen, ook in het buitenland, mede omdat het het eerste en voor lange tijd enige blad in België was waarin aandacht besteed werd aan de avicultuur¹¹.

Dat werd zeer geprezen o.a. door het groeiend succes van de duivensport. De eerste duivenmelkers kwamen uit de gegoede burgerij, die in de steden woonden maar vaak ook een buitenverblijf op het platteland hadden. Men moest tijd en geld hebben om die sport te beoefenen, want de sleutel van het succes ervan ligt in het kweken en trainen van de duiven, zodat ze kunnen deelnemen aan prijskampen. In het laatste kwart van de 19de eeuw democratiseerde de duivensport sterk, zoals ook jacht en visvangst. Een blad zoals *Chasse et Pêche*, waarin geschiedenis en tips over het kweken en beschrijvingen van de variëteiten vermeld stonden, was dus gegeerd.

Vander Snickt werd internationaal als een autoriteit beschouwd: zo vroeg de befaamde Britse auteur Edward Brown voor zijn standaardwerk over pluimvee in Europa hem het hoofdstuk over de Belgische kippenrassen na te lezen. Als u ooit het verschil tussen de *Campinaire* (Kempense kip), de Antwerpse baardkriel, de Gouden Brakel, de Zilveren Brakel, de Ardennaise, de Isegemse koekoek, de *Barbu d'Uccle*, de Mechelse koekoek, de Vlaamse koekoek, de Brugse kip (ook wel de *Combattant du Nord* genoemd), de kip van Herve, de

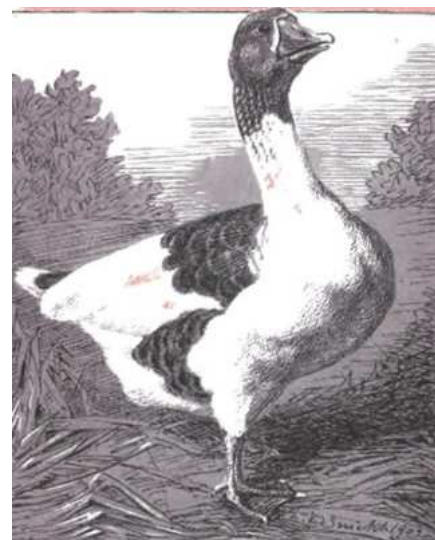
Huttegem, de Zottegemse hoen met zwarte kop, de Brabantse hoen¹³ en de Antwerpse Brahma wil kennen: Vander Snickt heeft ze allemaal bestudeerd, getekend en ook de variëteiten in elk van die rassen beschreven.

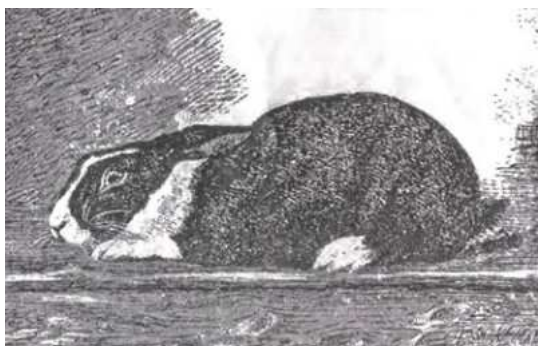
Brabantse hoen. Tek. Vander Snickt. 1909

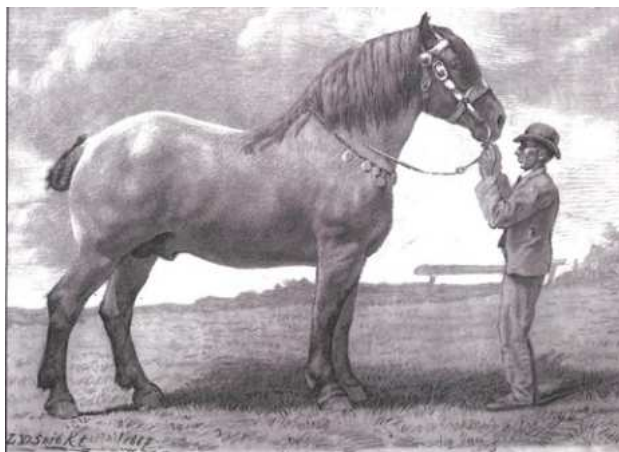
Ronquière kalkoen. Tek. Vander Snickt. 1902

Vlaamse gans. Tek. Vander Snickt. 1902

Brabants konijn. Tek. Vander Snickt. 1902

Belgisch trekpaard. Tek. Vander Snickt. 1887

Belgische bultkanaries. Tekening Louis Vander Snickt. 1888

Natuurlijk beperkte Vander Snickt zich niet tot hoenders.

Zijn kennis over konijnen, paarden, honden, duiven was indrukwekkend.

Louis promootte ook de inlandse rassen naar het buitenland. Hij voerde bvb. de Vlaamse reus, de Belgische haas en de bultkanaries uit naar Groot-Brittannië en had ook heel veel contacten in Parijs en Noord-Frankrijk en in Nederland.

De tekeningen en beschrijvingen van Vander Snickt worden nu nog gebruikt voor het opstellen van de standaards in het classificeren, fokken en kweken van vogelsoorten.

Door zijn vele werken voor het tijdschrift heeft hij nooit zijn droom van het totaalwerk over de Belgische erf- en huisdieren te schrijven kunnen verwezenlijken. Het enige boek van zijn hand betreft de aquicultuur. Gelukkig zijn zijn talrijke artikelen in *Chasse et Pêche* en voor buitenlandse tijdschriften nog steeds te raadplegen en vaak nog bijzonder actueel. Vander Snickt werd vaak gevraagd als keurder bij wedstrijden of als jurylid, en voor congressen en voordrachten.

Louis verzorgde de illustraties in het standaardboek *Les Races de chien* van professor Adolphe Reul (1849-1906), hoogleraar aan de Veeartsenij-school van Kuregem, naast hondenrassen, tevens specialist van paarden.

Het tijdschrift *Chasse et Pêche* was ook het officieel orgaan van de Koninklijke Maatschappij Sint-Hubertus voor de instandhouding en verbetering van hondenrassen, alsook van de *Schipperkes Club* en van de *Club du griffon bruxellois*.

In 1888 was Vander Snickt stichtend lid van de *Schipperkes Club*. Louis was een groot promotor van deze hond.

Hoewel het Schipperke al sinds de 16de eeuw zou bestaan, was hij pas in 1882 voor het eerst op een hondententoonstelling gepresenteerd. Hierdoor werd deze hond, al altijd zeer populair bij het volk,

Koningin Maria-Hendrika, echtgenote van Leopold II, was gek op haar schipperke. Zij bezat ook een Brussels griffonnetje.

De selectie van deze andere gezelschapshond begon in Brussel in de 19de eeuw. De Brusselse Griffon werd bekomen door kruisingen van Belgische spaniëls, de Affenpinscher, de Yorkshire terrier, de mopshond en de King Charles. Hij werd in Brussel voorgesteld in 1880 en drie jaar later al maakte Vander Snickt de standaard op. Die herzag hij in 1904. Deze definitieve versie van *stud-book* voor de Brussels griffon is door de Koninklijke Sint-Hubertusmaatschappij erkend met twee subvariëteiten: de Belgische griffon en de Kleine Brabander.

Vander Snickt was ook heel belangrijk voor het beschrijven, bestuderen en telen van de Belgische herdershonden: Mechelse, Leuvense, Tervuurse schepers, enz.

Maar het liefst van al was Vander Snickt in de natuur; hij beoefende ook vele sporten: zwemmen, schaatsen, roeien, boogschieten, enz. Hij kon zeer goed om met vuurwapens en was zeer bedreven in jacht en visvangst.

Zijn hele leven is hij bezig geweest met selectie en verbetering van dierenrassen met behoud of versterking van de specifieke eigenschappen van elk dier, ras of soort.

Boven : Schipperke
Onder: Brusselse
Grifon
(publiek domein)

Portret van Louis Vander Snickt, rond 1906 (publiek domein)

Vander Snickt was ook heel belangrijk voor het beschrijven, bestuderen en telen van de Belgische herdershonden: Mechelse, Leuvense, Tervuurse schepers, enz. Maar het liefst van al was Vander Snickt in de natuur; hij beoefende ook vele sporten: zwemmen, schaatsen, roeien, boogschieten, enz. Hij kon zeer goed om met vuurwapens en was zeer bedreven in jacht en visvangst

Zijn hele leven is hij bezig geweest met selectie en verbetering van dierenrassen met behoud of versterking van de specifieke eigenschappen van elk dier, ras of soort.

De concessie op het kerkhof van Laken werd genomen op naam van François Van Buggenhoudt, de directeur en eigenaar van *Chasse et Pêche*, tevens penningmeester van het Comité Vander Snickt maar het is de voorzitter ervan, ridder Léon Schellekens die de aanvraag levert voor het plaatsen van het monument. Het is logisch dat deze vrijgezel in het Comité zetelt. Hij is een verwoed jager en bekend hondenliefhebber. Hij is één van de stichters van de *Société Canine des Flandres* die sinds 1901 jachthondenliefhebbers en vooraanstaande fokkers samenbrengt om het kweken van rashonden te bevorderen en te verbeteren.

Tekening van het grafmonument

Vander Snickt

(uit Concessiedossier)

In het concessiedossier rust een tekening van het monument, dat we kunnen toeschrijven aan het atelier Ernest Salu. Het monument is ook getekend E. Salu op de sokkel onderaan rechts. Op die sokkel zijn ook in cirkelvorm de woorden *Ses amis et admirateurs* gebeiteld.

Ook het medaillon met portret van Vander Snickt is door E^t. Salu vervaardigd en getekend.

Ballonvaart

We hebben vergeten u te vertellen dat de broer van de biljartfabrikant Charles Toulet, Auguste, een befaamde ballonvaarder was, die in Halle tragisch om het leven kwam, toen zijn ballon op 15 september 1895 neerstortte. De vier slachtoffers werden tijdens een heel emotionele dienst begra-

Visitekaartje van Auguste Toulet, 1892

SAB, Fonds O.O. II, 2057

Feesten en ceremonies 1889, Portefeuille 11.5

ven op de begraafplaats van Brussel-Evere.

Men moest toen gebeten zijn door de luchtballon-sportmicrobe om aeronaut of 'aérostater' te worden want het was een hachelijk beroep met veel kosten¹⁴ en schommelende inkomsten op basis van entreegeld of vertrekpremies bij de spectaculaire en vaak gesmaakte opstijgingen en eventuele wedstrijdpremies.

Ballonvaart, pas ontstaan op het einde van de 18de eeuw, was zeker nog in de 19de eeuw gevaarlijk. Op ballast en een verrekijker na waren er geen technische of technologische hulpmiddelen om de koers van de ballon te bepalen of het mogelijke

gebrek aan zichtbaarheid te compenseren.

Ook de landing kon best avontuurlijk zijn. De ontvangst door boeren die hun veld of oogst gedeeltelijk zagen vernield worden, was zelden hartelijk.

Zo was de op Laken begraven luchtvaarder Adolphe Denys op zondag 24 juni 1894 opgestegen in zijn ballon *Éclair* vanop het Schaarbeekse Liedtsplein met een vriend Camille Fineau, drogist te Laken, waarna zij een half uur later in Leefdaal landden. Beiden hadden toen hun leven veil door hun energie en koelbloedigheid wanneer zij aangevallen werden door de lokale bevolking die met veel onwil hun aankomst niet konden smaken.

De bijnaam van Denys was "de overlever van de Noordzee" omdat hij tijdens een vlucht in 1897 in zee was gesukkeld en ternauwernood aan de verdrinkingsdood was ontsnapt.

Adolphe Denys is geboren te Laken op 10 juli 1867 als nakomertje van een in Brugge geboren maar in Laken gevestigde bediende en een in Nijmegen (NL) geboren maar snel naar België gekomen moeder. De meeste van zijn broers werden bediende maar dat beroep is niet aan Adolphe besteed, die liever schrijnwerker wordt maar snel aangetrokken wordt door ballonvaart. Met succes.

Zijn faam groeit, tot in het buitenland. Zo wordt hij door het uitvoerend comité van de Wereldtentoonstelling van Amsterdam¹⁵ in 1895 gevraagd deel te nemen met een zogenaamde *Ballon captif*. Dat is een ballon die regelmatig opstijgt maar vastgebonden blijft zodat mensen kunnen genieten van een voor die tijd ongekend ongelooflijk panoramisch zicht over de grachtenstad. De *Aurore* van Adolphe Denys steeg tot op 150 meter hoogte en was een van de grote trekpleisters van de tentoonstelling.

Denys verzorgde zelf zo veel mogelijk de opstijgingen maar kwam tijdens de hele duur van die Wereldtentoonstelling toch regelmatig naar België om zijn engagementen te respecteren.

De *Ballon Captif* van Denys op de Wereldtentoonstelling van Amsterdam 1895. Beeldbank Amsterdam

Denys bleef steeds in Laken wonen, lange tijd aan de Maria-Christinalaan 206, vervolgens aan de Bouwewijnlaan 32. Hij liet ook een huis bouwen aan de Meyers-Hennastraat 21.

Op tijd beseftte Denys dat hij zijn passie moest minderen en dan stopzetten. Kort voor de Eerste Wereldoorlog bouwde hij aan de Emile Bockstaellaan 34 een huis met atelier¹⁶, waarin hij een onderneming van motoren en transmissieorganen begon.

Zowel het huis van de Meyers-Hennastraat als dat van de Emile Bockstaellaan bestaan nog¹⁷. In dit laatste kan je nog in de gevel de letters *Moteurs de transmission* raden.

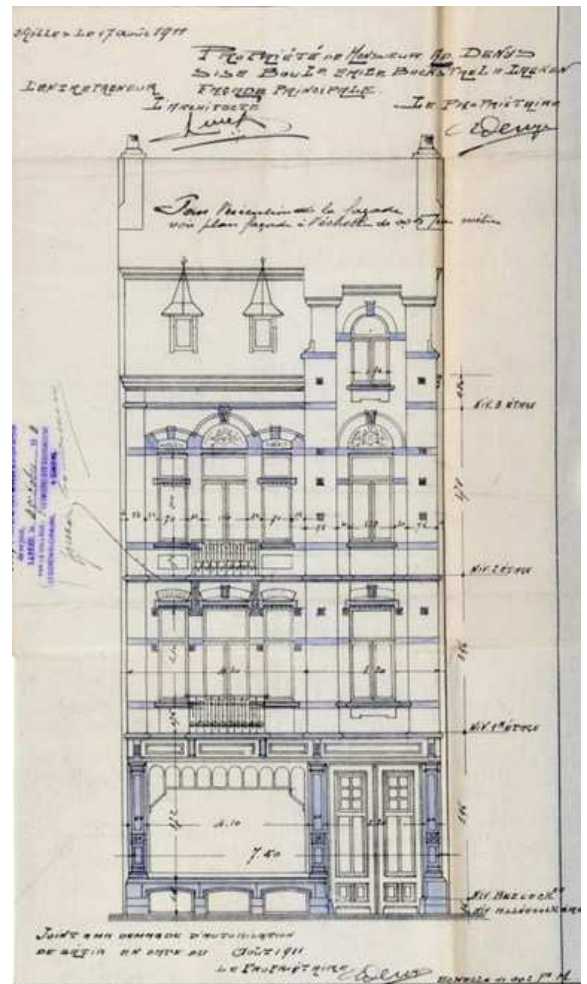

Detail van het hoofdstel

Foto Urban 2017

Gevelopstand SAB/OW
3544.

Bron : Urban

Adolphe Denys overlijdt in Laken op 14 september 1934 en wordt begraven in een sober graf op perk 10 (binnen).

Op een niet hoge sokkel ligt de grafplaat met in bronzen letters zijn naam en die van zijn echtgenote en hun levensdata. Vooraan ligt een kleine “jardinière”. De enige opvallende bijzonderheid is de stèle met bescheiden afmetingen, waarop een in steen gehouwen luchtballon prijkt.

Sommigen kunnen hierin de laatste reis opwaarts van een echtpaar zien maar begrijpen niet de verwijzing naar het beroep en de passie van een inmiddels vergeten pionier.

Helaas is de stèle twee jaar geleden afgebroken. Hij ligt in twee delen achteloos achter het monument. Wordt dit ooit gerestaureerd? Of wordt Adolphe Denys volledig vergeten?

Moto, fiets, schip

Nog op andere graven op het kerkhof van Laken worden symbolen gebruikt die verwijzen naar sport en spel, al dan niet in een professionele context.

Zo wou deze fervente motorrijder een grafstèle in de vorm van zijn geliefd vervoermiddel.

Op ditzelfde perk 19 vind je vooral recentere graven. Met de nieuwste vormen van graveren en drukken op steen kunnen mensen gemakkelijker uiting geven aan hun bezig- of bezorgdheden, aan hun activiteiten—zoals fietsen- of hobby's.

De Marinezaal van Berqueman. Bron: Les Amis de Hergé 46. Nov. 2008 p.7

Maar een symbool op een grafmonument kan ook wijzen naar een doel dat een hele lang leven nagestreefd werd. In het graf van de familie Casnot-Schiappa op perk 9F aan weg 9 werd ook de kleinzoon van de concessiehouder begraven: Alexandre Berqueman (1902-1973). Die man heeft gedurende jaren geijverd voor het oprichten van een Nationaal Zeevaartmuseum in Brussel. Hij besteedde veel van zijn geld en zijn tijd aan zijn passie voor de zee, hoewel hij nooit gevaren zou hebben. In zijn huis in de Fontainasstraat had hij zijn verzameling in een grote zaal ingericht.

‘s Lands grootste striptekenaar Hergé (1907-1983) was eind jaren '30 naar Watermaal-Bosvoorde verhuisd in de Delleurlaan. Op zijn zeldzame vrije momenten ging hij verpozing zoeken aan de vijvers in zijn buurt. Daar probeerden vaak leden van de *Model Yachting Club*, de oudste modelismeclub van België (opgericht in 1935) hun nieuwe, naar oude tekeningen nagebouwde, maquettes op het water uit. Zo leerde Hergé Berqueman kennen; de tekenaar werd bij Berqueman uitgenodigd en ze werden bevriend.

Misschien kent u nog het begin van de Kuifje-strip *Het geheim van de Eenhoorn*, waarin Kuifje op de rommelmarkt van het Vossenplein een model op schaal van een oud zeilschip koopt, die anderen hem met aandrang willen overkopen. Het album *Le Secret de la Licorne* kwam uit in 1943 maar het verhaal verscheen eerder in episodes in de krant *Le Soir Jeunesse*¹⁸. Berqueman gaf Hergé lichtjes plagerig kritiek over de wijze waarop de tekenaar het interieur van een verzamelaar van scheepsmaketten had getekend. Onmiddellijk reageerde Hergé door in de prentjes van de week daarop het interieur beter te stofferen en er zelfs op een hoop boeken een exemplaar van een pas verschenen werk van Berqueman te tekenen. Die had immers de maand tevoren in eigen beheer een boek gepubliceerd, waarop Hergé als een van de eersten had ingetekend. Het heette: *L'Art et la Mer. Modèles anciens de bateaux*. Voor de geïnteresseerden onder jullie: in het album, pagina 8, derde regel, eerste vignette¹⁹.

Berqueman zou voor dit verhaal vaak raad geven aan Hergé, die hem subtiel bedankte. Enkele weken verder in het verhaal vertelt kapitein Haddock

aan zijn vriend Kuifje het levensrelaas van zijn voorvader, ridder François de Hadocque, eeuwen tevoren eigenaar van het echte schip *De Eenhoorn*. Bij het imiteren van een gevecht van zijn voorvader doet de kapitein in zijn opwinding een luster in de vorm van een oud scheepsroer vallen. Zo'n luster had Hergé in de marinezaal van Berqueman opgemerkt. Een ander knipoog: een maquette van Berqueman waarop hij heel fier was, wordt in een kadertje aan de muur van het salon van Haddock afgebeeld.

In 1943 liet Berqueman een nieuw boekje verschijnen over de geschiedenis en de oorsprong van de Belgische publieke zeevaartcollecties onder de titel *Les Musées belges de Marine*.

Hoewel de cover niet ondertekend is, zou hij door Hergé geïllustreerd zijn.

Dat jaar ook verscheen, eerst in strip in het weekblad, dan in album, het vervolg op *Het geheim van de Eenhoorn: De Schat van Scharlaken Rackham*.

Ook daarvoor gaf Berqueman soms advies. Diens marinezaal zou Hergé geïnspireerd hebben voor het laatste vignet van dit werk: de marinezaal van kapitein Haddock.

Hergé steunde ook Alexander Berqueman in zijn streven tot het creëren van een nationaal Zeevaartmuseum, o.a. met originele tekeningen.

Helaas kwam het museum er nooit. Na de dood van Berqueman op 26 november 1973, geraakte zijn collectie verspreid. Een deel ervan is nu te bewonderen in het Museum aan de Stroom (MAS) te Antwerpen.

Portret (1949) van Alexandre Berqueman door architect Armand Cornut (1904-1989), tevens een groot liefhebber van de zee

Bron : Les Amis de Hergé 46. Nov. 2008 p.7

Hergé, Wenskaart 1957-58 voor Alexandre Berqueman.
Veiling Coutau-Bégarie et Associés 10 juni 2022. Lot 42
(verkocht voor 1.546 €)

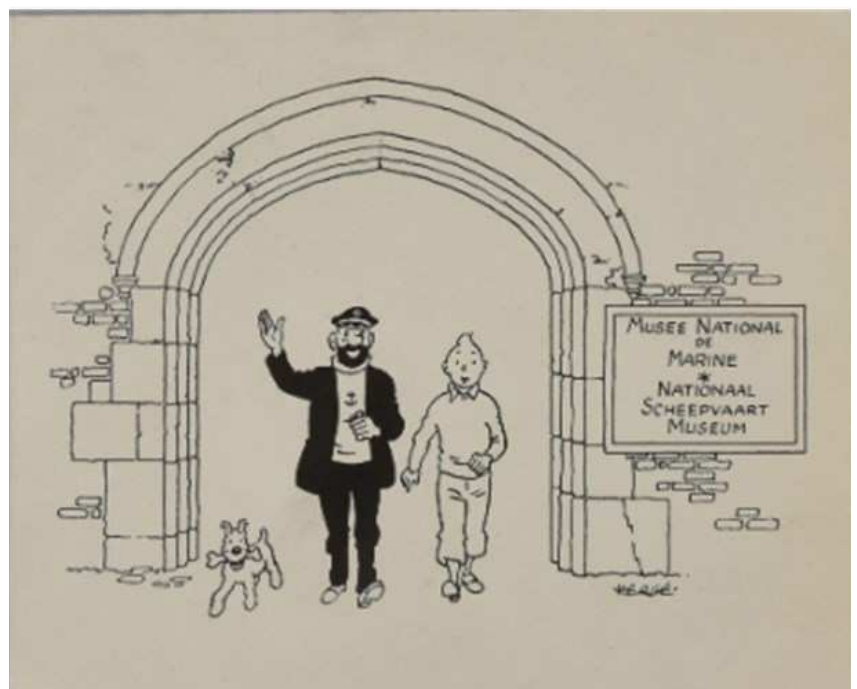
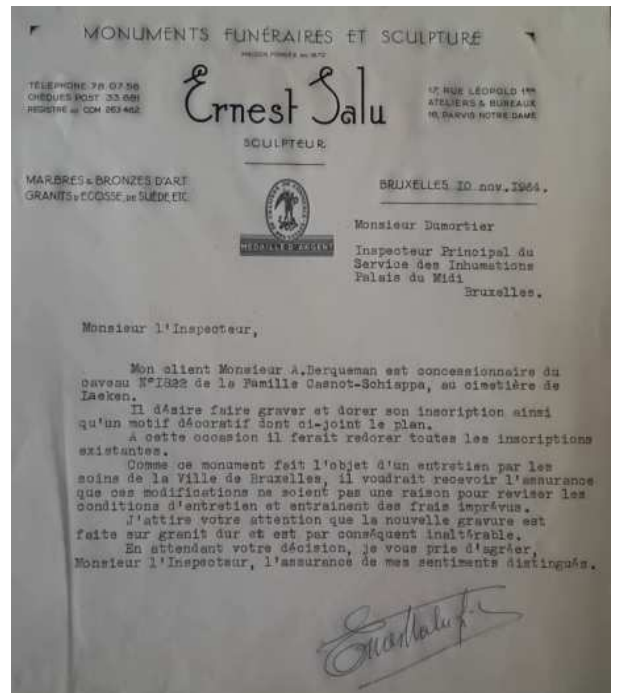
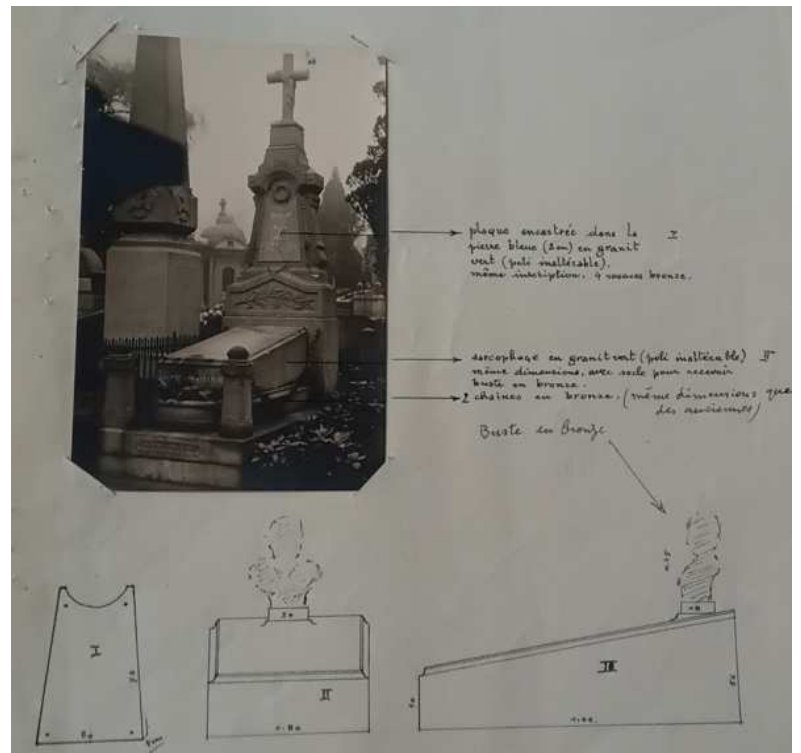

Foto maart 2025

Zoals hiervoor gesteld, wordt Berqueman begraven in de grafkelder die zijn grootmoeder Joséphine Schiappa in 1916 neemt naar aanleiding van het overlijden van haar echtgenoot Etienne Casnot. In de zitting van 17 februari 1920 aanvaardt de gemeenteraad van Laken de schenking van dezelfde dame met als last het onderhoud ten eeuwige tijd van het grafmonument én van de 'corbeille fleurie' die ertegen geplaatst werd.

Vier jaar na het overlijden van de grootmoeder sterft de moeder van Alexandre Berqueman in 1939. Naar aanleiding van haar bijzetting vraagt hij aan het atelier Salu aanpassingen aan het grafmonument: een granieten plaat aanbrengen op de achtergrondstele, de arduinen sarcofaag van povere kwaliteit vervangen door een andere van graniet; de ijzeren kettingen vervangen door andere van dezelfde grootte, maar dan van brons; een bronzen buste plaatsen en de inscripties in het graniet graveren en ze vervolgens vergulden.

Tekening Atelier Salu voor wijzigingen van 1939 met foto van vroegere toestand

Aanvraag door Ernest Salu III aan de Stedelijke Dienst Teraardebesteding d.d. 30.11.1964

(Concessiedossier)

Hoe de buste en de kettingen eruit zagen, is niet geweten want deze laatste werden gestolen in oktober 1967²⁰ en de buste is verdwenen.

In 1964 richt Berqueman zich opnieuw tot het atelier Salu voor de inscriptie van zijn naam op het epitaaf. De titel, waarmee hij zich vaak ook als auteur presenteerde, *Promoteur de la Création du Musée National de Marine* werd dan op de grafplaat geplaatst.²¹

Maar hij had ook een decoratief element gevraagd. En niet alleen werd een van zijn maquettes fijn in de steen gebeiteld. Er werd ook, zeer mooi getekend, een anker aan een lang touw met zeemansknoop afgebeeld. De handtekening van Hergé valt wel niet op de grafsteen te vinden, noch op de oorspronkelijke tekening in het dossier.

Op het einde van deze wandeling over de brede thematiek van sport en spel op het kerkhof van Laken zijn we geëindigd waar we begonnen zijn: de aantrekking voor de zee en het water. We hopen dat u ervan genoten hebt. Als u deelneemt aan de wandelingen van Epitaaf in het kader van de Erfgoeddag, zullen u nog meer grafmonumenten getoond worden. En aarzel niet te melden als u nog andere graftekens over het thema zou kennen.

BRONNEN

P.H. Damsté & F.E. Pels Rijcken, *Nederlandsch Handboek voor Roeisport*, Bom, Amsterdam, 1886 ♦ Théo Matthy, *Dictionnaire des Sports et des sportifs belges*, Paul Legrain Éditeur, Bruxelles, 1982 ♦ Inventaris Onroerend erfgoed Vlaanderen, Erfgoedobjecten 70671, 75300 & 134133 ♦ Concessiedossier kerkhof Laken nr. 1704 ♦ Persoonlijk begrafenisregister 1905-1908 van de hoofdgrafdelver ♦ Le Courrier de l'Escaut 30.10.1894 ♦ De Denderbode 30.06.1907 ♦ L'Indépendance belge, 03.06.1890, 02.01.1895 ♦ Le journal de Bruxelles 21.10.1883, 30.10.1883, 16.09.1884, 08.09.1885, 17.03.1895, 18.09.1885 ♦ Het Laatste Nieuws, 14.03.1895, 28.06.1907 ♦ La Meuse 08.09.1885 ♦ La Nation 14.06.1886 ♦ National

28.06.1907 ♦ Le Patriote 03.03.1885 ♦ Le Soir
23.11.1888, 22.04.1950 ♦ Le Vingtième Siècle
23.04.1903 ♦ Yachting Gazette, Paris, 01.06.1900, p.
84; 01.01.1903 ♦ Eigen nota's

Livre d'Or L'Art et l'Industrie belges à l'Exposition Universelle de Paris 1878. Album composé de planches et de notices, Lenaerts & Lefèvre, Bruxelles, 1879 ♦ L'Industrie belge. Représentants de l'Industrie et du Commerce. Portraits et œuvres. Adolf Ecksteins Verlag, Berlin, 1900 ♦ Gazette de Charleroi 23.04.1874 & 27.11.1899 ♦ L'Indépendance belge 31.12.1885 & 11.04.1896 Het Laatste Nieuws 23.10.1904 ♦ La Métropole 18.09.1895 ♦ La Réforme 18.09.1895 ♦ SAB OW 1♦ 767 4973 5375 25105 ♦ SAB Collectie Fauconnier 1252 ♦ Overlijdensakten Brussel 1899/3041 & 1910/3601 ♦ Concessiedossier kerkhof Laken nr. 1571 ♦ Eigen nota's

Edward Brown, F.K.S., *Races of Domestic Poultry*. With illustrations. London, Edward Arnold, 1906 ♦ Boudevijn Goddeeris, *Louis Vander Snickt (1837-1911), vader van de kleinveeliefhebberij in België* (PDF; 1,1 MB), in Het Vlaamse Neerhof, oktober-november-december 2011, op vivfn.be, geraadpleegd op 24 mei 2023 ♦ Jean Lowies, *Le barbu d'Uccle* in *Ucclesia* 163, pp.913 ♦ Nassim Moula, *Biodiversité avicole dans les pays industrialisés et en développement : caractérisation et étude des performances de production de races gallines locales. Exemple de la Belgique, de l'Algérie, du Vietnam et de la République Démocratique du Congo*, Thèse présentée en vue de l'obtention du grade de docteur en sciences vétérinaires de l'Université de Liège 2011-2012 ♦ Inventaris Onroerend erfgoed Vlaanderen. Teksten van Domein Ronsevaal (geraadpleegd op 12 maart 2025 ; id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/166) ♦ L'Emancipation 14.08.1862 w Le Peuple 26/08/1924 ♦ La Nation belge 24 & 25.05.1948 ♦ Concessiedossier kerkhof Laken nr. 1812 ♦ Eigen nota's

Fotocollectie Stadsarchief Amsterdam ♦ Wikipedia-pagina Wereldtentoonstelling van Amsterdam 1895 ♦ Cecilia Vandevelde, *Les Champs de repos de la Région bruxelloise*, Editions Vandervelde (eigen beheer), Bruxelles, 1997 ♦ Le Soir 27.06.1894 & 24.03.1895 ♦ Gazette de Charleroi 19.08.1898 ♦ SAB/OW Laken 2455 & 5774 ♦ Concessiedossier kerkhof Laken nr. BII 360 ♦ Geboorteakten Laken 1863/187 ♦ Overlijdensakten Brussel.Laken 1934/1040 ♦ Eigen nota's

Philippe Goddin, *Berqueman et la Licorne*, in : Les Amis de Hergé n° 46, Novembre 2008 ♦ Yves Horeau, *Tintin, Haddock et les bateaux*, Éditions Moulinsart, s.l., 1999 ♦ Alexandre Berqueman, *le collectionneur d'objets de marine*, in *Tintinomania* (website, geraadpleegd op 9 maart 2025) ♦ *Hergé, les vrais secrets de la Licorne*. Commentaires de Daniel Couvreur & Frédéric Soumois. Recherches documentaires de Philippe Goddin, éditions Moulinsart, Bruxelles, 2006 ♦ Pierre Dangles, *Biografische nota van architect Armand Cornut*, in website Opale-Opaal, De architecten van de Opaalwijk ♦ Le Soir 30.01.1940 ♦ Concessiedossier kerkhof Laken nr. 1822

EINDNOTEN

⁰ Tenzij anders vermeld, zijn de foto's van Pierre-Thomas Bal (2022 & 2024)

1. Naar de wedstrijd Frankrijk-België voor tweeroeiers met stuur van 28 oktober 1883, in aanwezigheid van de koningin en de burgemeesters van Brussel, Molenbeek en Laken, kwamen meer dan 50.000 toeschouwers kijken. De af te leggen afstand bedroeg 2.875 meter, van het Driefonteinenpark tot de Groendreef. Ook in Frankrijk gekend voor zijn *fair-play* was Donies de scheidsrechter die het startsignaal gaf vanuit zijn stoomjacht.

2. In 1876 en 1877 als lid van de *Royal Sport Nautique de Bruxelles*. In 1877 en 1878 was hij aangesloten bij de *Cercle des Régates*. In 1903 zal hij voorzitter worden van de *Réunion Nautique de Vilvorde*.

3. Een botter is een zeilboot met platte bodem, typisch voor de Zuiderzee, zowel om te vissen als ter ontspanning en voor wedstrijden.

4. Rond 1850 woonde daar de beroemde chirurg en hoogleraar Louis Seutin, eveneens te Laken begraven.

5. Die vereniging zal gestadig groeien, een terrein huren van de Koninklijke Schenking aan het Kanaal, op de plek die Leopold II had laten bouwen voor het aanmeren van zijn koninklijke luxejacht, de *Alberta*, De club bouwt er hangars en een paviljoen. In 1912 krijgt de club de koninklijke bescherming van Koning Albert en wordt Brussels Royal Yacht Club. Na een brand van het paviljoen wordt in 1936 een ruim en fraai Art Deco-geïnspireerd clubhuis ingehuldigd, dat nog steeds dienst doet, uitgebreid werd en inmiddels ook o.a. een zeilschool herbergt.

6. Steeds in hetzelfde gebouw met nummer 140, gewijzigd tot 148 vanaf 1890 en 166 (vanaf 1900)

7. In 1898 en in 1900 zullen respectievelijk Charles Toulet en zijn weduwe in deze straat nog elk twee huizen laten bouwen. Zowel de fabriek als die huizen werden

in de jaren 1970 afgebroken in het kader van het Manhattanplan.

8. Toulet-biljard, of *Billard-Toulet*, biljart, naar den uitvinder-fabrikant Toulet, te Brussel en te Amsterdam, benoemd. In: Taco H. de Beer & Dr. R. Laurillard (Red.), *Woordenschat, verklaring van woorden en uitdrukkingen*. Haagse Boekhandels- uitgevers-maatschappij, 's Gravenhage, 1899.

9. In de grafconcessieregisters van Laken wordt verkeerdelijk Delangre vermeld.

10. Later hertrouwde hij met Dorothee Pabst. In 1891—hij was toen 54 jaar - kreeg hij opnieuw een zoon die René werd genoemd. Kort daarna wordt Vander Snickt opnieuw weduwnaar.

11. De avicultuur bestudeert vogels, in het bijzonder pluimvee en de pluimveehouderij.

12. Door toevoeging van de Gouden Braekel, de *Buff Cochin* en het Brugs kieken geëvolueerd tot eendjes.

13. In Denemarken en in Frankrijk de Brabançonne genoemd, in Groot-Brittannië *the Belgian* (ook wel soms verkeerdelijk *the Dutch*, er zijn rasverwantschappen maar toch), in Duitsland de *Brabanter*, in het Hongaars de *Brabanti*.

14. Zo had Auguste Toulet, naar zijn weduwe achteraf vertelde, voor zijn fatale vlucht beloofd dat hij de ballonvaart binnenkort ging stopzetten, te meer hij door geldgebrek net zijn verzekering had moeten stopzetten.

15. De Wereldtentoonstelling van Amsterdam werd van 11 mei tot 31 oktober 1895 gehouden op het Museumplein. Oorspronkelijk bedoeld met als thema het Hotel en Reiswezen, groeide het uit tot een ware universele tentoonstelling. Er kwamen ongeveer één miljoen bezoekers op af.

16. Het atelier achteraan in de tuin werd in 2022 afgebroken.

17. Met dank aan Pierre Dangles voor deze gegevens.

18. Het verhaal verscheen voor het eerst in het Nederlands in het dagblad *Het Laatste Nieuws* vanaf 25 mei 1944, toen nog onder de titel *De erfenis van kapitein Haddock*. Bij de bevrijding van Brussel werd de publicatie onderbroken. In 1946 verscheen het volledige verhaal onder de huidige titel. Het is het eerste album van Kuifje dat in het Nederlands uitgegeven werd. Gebundeld met het vervolg *De schat van Scharlaken Rackhalm* werd het verhaal verfilmd door de bekende Amerikaanse regisseur Steven Spielberg. De opnames van de film— een combinatie van gezichts fotografie, stemacteren, bewegings opnames en traditionele computeranimatie— startten in 2008. De première van de film werd als eerbetoon aan Hergé in Brussel gehouden op 22 oktober 2011. De film kwam onder de titel *The Ad-*

ventures of Tintin en subtitel *The Secrets of the Unicom* in de Verenigde Staten van Amerika uit op 21 december van hetzelfde jaar. De film was een groot succes, ontving talrijke prijzen en bracht meer dan 374 miljoen dollar op. (Met dank aan Pierre Aulefoulx voor deze filminfo)

19. Voor hen die het facsimile van de oorspronkelijk wekelijks verschenen strips, al dan niet met commentaar, zouden bezitten: het derde vignet van strip H-23.

20. Op acht grafmonumenten op Laken werden toen in totaal 22 bronzen kettingen gestolen. (PV Politie nr. I/893 van agent Nyland (8ste divisie) de dato 6 oktober 1967). De schade werd geschat op 110.000 franken. In 1968 werd hiervoor ene Georges Maes gevat en veroordeeld.

21. Het sterfjaar werd uiteraard na zijn dood bijgegreveerd.

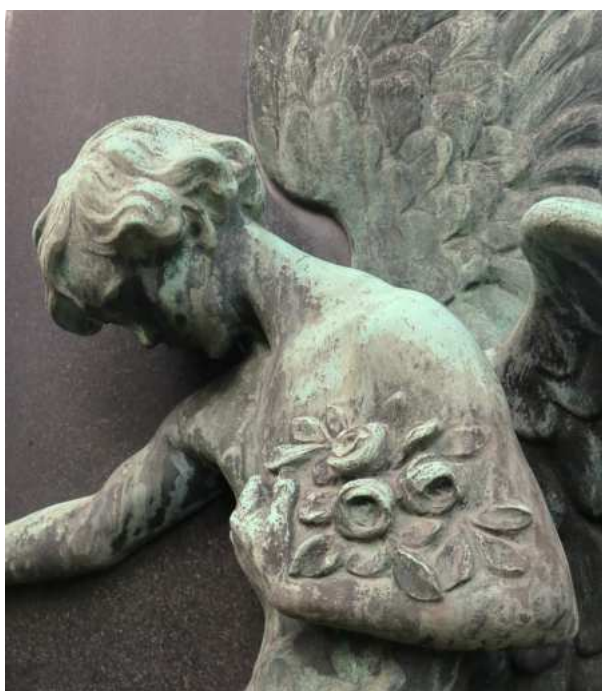
3. LENTE OP DE BEGRAAFPLAATS

17-18 MEI 2025 — BRUSSEL (EVERE)

TOM VERHOFSTADT

FOTO'S VAN DE AUTEUR

De lente brengt niet alleen bloemen op de begraafplaats, maar ook een nieuwe editie van Lente op de Begraafplaats! Dit evenement, dat in 2022 voor het eerst in Brussel werd georganiseerd op initiatief van de Stad Brussel, is inmiddels een vaste waarde. Epitaaf is er van bij het begin bij betrokken en zorgt ook dit jaar voor rondleidingen en een bijhorende brochure.

Grafteken Stiers-Lacroix

Voor 2025 combineren we twee bijzondere invalshoeken: fauna, flora en biodiversiteit met een knipoog naar art deco, de stijl die dit jaar in Brussel centraal staat. Dat lijkt misschien een onverwachte combinatie, maar niets is minder waar! Art deco had een grote invloed op de funeraire kunst in de periode 1920 tot 1950. Op de begraafplaats zien we strakke geometrische vormen, gestileerde plant- en diermotieven en prachtig vakmanschap in materialen als hardsteen en graniet. Dit laatste materiaal, populair door zijn duurzaamheid en glans, zorgde er zelfs voor dat graf-

monumenten in deze periode een meer gestroomlijnde en abstracte vorm kregen.

De kunst van het herdenken veranderde in deze periode sterk: van de weelderige, klassieke monumenten uit de 19e eeuw naar een modernere, soberdere stijl. Toch bleef symboliek een belangrijke rol spelen.

Grafteken van de familie Oor

Zo was de roos hét geliefde motief binnen de funeraire art deco, een krachtig symbool van zowel liefde als vergankelijkheid.

Tijdens Lente op de Begraafplaats laten we jullie kennismaken met deze fascinerende periode in de funeraire kunst en ontdekken we hoe natuur en architectuur samenkomen op de begraafplaats.

Meer informatie over de rondleidingen en inschrijvingen volgt binnenkort, maar noteer de data alvast in je agenda!

4.

KONINKLIJKE VERHALEN & GRAFMONUMENTEN EPITAAF-UITSTAP NAAR NAMEN OP ZONDAG 15 JUNI 2025

Wie de wintertuin van het atelier Salu betreedt en richting fonteinzaal wandelt, ziet ze meteen: de wit-marmeren grafplaten van koning Albert I en koningin Louise d'Orléans, het eerste Belgische koningspaar. Het bewogen leven van deze tragische vorstin vormt het hart van een bijzondere tentoonstelling in het **TreM.a – Museum voor Oude Kunsten** in Namen. Deze expo, die eerder te zien was in het prestigieuze kasteel van Chantilly, wordt nu ook in België gepresenteerd.

Epitaaf vzw nodigt je op **zondag 15 juni** uit voor haar jaarlijkse ledenuitstap. In de voormiddag krijgen we een geleid bezoek aan de tentoonstelling. In de namiddag trekken we met een gids naar de Naamse begraafplaats "**Belgrade**", een plek waar verhalen en monumenten samenkomen.

Deelname is volledig gratis voor de leden van Epitaaf. Niet-leden met een museumpas betalen €15 via overschrijving aan Epitaaf, zonder museumpas betaal je aan de ingang van het museum €7 extra.

Opgelet: Het aantal plaatsen is beperkt. Inschrijven kan via info@epitaaf.org uiterlijk tot 20 mei.

Bij inschrijving melden of je een museumpas hebt.

Je ontvangt dan alle verdere praktische informatie per mail.

Ongeboren kinderen werden "achter de heg" begraven: ontluisterend boek over katholieke praktijk

Het Laatste Nieuws, 22 december 2024

Zondig is het kind dat voor de doop sterft. Dit geloof bracht de katholieke kerk ertoe om stilgeboren kinderen weg te stoppen in ongewijde aarde. André van Voorst schreef er een doorwrocht boek over, "Achter de heg", doorspekt met persoonlijke verhalen. Minutieus doet de Tilburger de ontluisterende, katholieke praktijk van het ongedoopte kind uit de doeken.

'Weggewist' is het woord dat hij op de achterflap laat vallen: 'De erfzonde rustte op ieder mens en kon alleen door de doop worden weggewist.'

Het stilgeboren kind bleef ongedoopt. Zondig aan het kwaad dat Adam en Eva in het paradijs hadden begaan mocht het ongedoopte kind niet in gewijde aarde worden begraven. Voor alle in de kraamkamer overleden kinderen moest een plekje 'achter de heg' worden gevonden. Soms streken lagere geestelijken over hun hart en werd het ongedoopte kind toch aan gewijde aarde toevertrouwd. Of de vader ging daar zelf stiekem toe over. Het duurde tot diep in de twintigste eeuw voordat de katholieke clerus overstag ging. Veelzeggend lijkt het dat de bisdommen van Den Bosch en Breda de uitgave van 'Achter de heg' financieel mogelijk hebben gemaakt. Her en der zijn op katholieke begraafplaatsen monumentjes gekomen voor het ongedoopte kind. Het eerste van zulke monumentjes kwam in Tubbergen op initiatief van Jan Kerkhof Jonkman. Hij was het ook die als diaken op Allerzielen in 1999 spontaan overging tot het wijden van de grond waarin kinderen als zijn zusje liefdeloos waren wegge-moffeld.

Zweden zoekt meer ruimte voor begraafplaatsen in geval van oorlog

Het Laatste Nieuws, 28 december 2024

In Zweden zijn begraafverenigingen op zoek naar extra grond, niet omdat de grond voor begraafplaatsen op raakt, maar om voorbereid te zijn op het ergste: het massaal begraven van slachtoffers in geval van oorlog. De zoektocht is ingegeven door aanbevelingen van de Zweedse Kerk en richtlijnen van het Zweedse Bureau voor Civiele Bescherming (MSB) en de strijdkrachten. Volgens de Zweedse wet moeten begraafverenigingen ervoor zorgen dat er voldoende grond beschikbaar is om, indien nodig, vijf procent van de bevolking in een parochie te kunnen begraven. De 'Begraafvereniging Göteborg' probeert nu zo'n vier hectare grond te vinden voor 'nood-begravingen' van 30.000 slachtoffers. Daarnaast is nog eens zes hectare nodig voor nieuwe reguliere begraafplaatsen in Göteborg, waar ruimte schaars is.

"De aanbevelingen dwingen ons om extra land te zoeken, vooral in grote steden waar de grond al beperkt beschikbaar is", zegt Katarina Evenseth, adviseur bij de begraafvereniging van Göteborg. Samen met de lokale gemeente, die beslist over landgebruik, heeft de vereniging een groot stuk grond op het oog voor een nieuwe begraafplaats. De goedkeuring en aanleg zouden wel tot tien jaar kunnen duren.

Het Zweedse Bureau voor Civiele Bescherming benadrukt het belang van dergelijke voorbereidingen. "Sinds 2015 werkt de overheid aan plannen voor civiele verdediging. De Zweedse Kerk loopt hierin voorop", zegt Jan-Olof Olsson, expert crisisplanning bij MSB. "We worden steeds meer geconfronteerd met het feit dat oorlog mogelijk is. Het is belangrijk dat we daarop voorbereid zijn", voegt Olsson toe. Zweden hanteerde sinds de 19e eeuw een neutraliteitsbeleid, zelfs tijdens de Tweede Wereldoorlog. Maar de Russische invasie in Oekraïne in 2022 heeft daar verandering in gebracht. Uit vrees voor Russische agressie hebben Zweden en Finland het lidmaatschap van de NAVO aangevraagd. In november verspreidden Zweden en Finland nieuwe handleidingen voor civiele paraatheid met tips om oorlog te overleven. Deze lijken op handleidingen in Denemarken en Noorwegen, maar noemen Rusland niet expliciet.

Brussel: multiconfessionele begraafplaatsen quasi volzet

Bruzz, 18 januari 2025

Aftredend minister van Plaatselijke besturen, Bernard Clerfayt (Défi), hoopt dat de volgende Brusselse regering haar gemeenten sneller verplicht om bijkomende multiconfessionele begraafplaatsen te creëren. Volgens de huidige wetgeving zou die verplichting pas in 2029 in werking treden. Op de multiconfessionele begraafplaats in Evere rusten zowel moslims als joden en orthodoxe christenen. De Intercommunale voor Teraardebestelling staat in voor het beheer. Maar tegen deze zomer zal de plek naar alle waarschijnlijkheid volzet zijn, zo waarschuwt Bernard Clerfayt (Défi).

Omwille van die verzadiging kondigde de gemeente Schaarbeek alvast aan dat ze 400 bijkomende plaatsen zal voorzien. Ook het Brussels Gewest voorziet de creatie van een nieuwe begraafplaats tegen 2028. Ondertussen werden ook de Stad Brussel en Anderlecht lid van de intercommunale, goed voor respectievelijk 2.100 en 400 extra plaatsen. Bovendien namen Brusselse gemeenten die niet aangesloten zijn bij de intercommunale al bijkomende stappen. Zo bereidden Jette, Vorst en Etterbeek samen 1.400 multiconfessionele begraafplekken voor. Toch roept Clerfayt de volgende regering op om de wetgeving omtrent multiconfessionele begraafplaatsen aan te passen. Die houdt een verplichting in voor de Brusselse gemeenten om een dergelijk perceel te voorzien. Dat kan door een eigen begraafplaats in te richten, of door lid te worden van de Intercommunale voor Teraardebestelling. Volgens de huidige regelgeving zou die verplichting pas vanaf 1 januari 2029 gelden. Voor Clerfayt mag dat evenwel wat vroeger. "Het is immers essentieel om ieders rituelen te respecteren, tot het einde van het leven en ook daarna", klinkt het.

Iron lady's zwaaiden de plak in Romeins Engeland

De Standaard, 16 januari 2025

De Belgen hebben Ambiorix, de Britten hebben Boudica. Dat die laatste een vrouw was, was niet uitzonderlijk in het Engeland van de ijzertijd. Gene-

tici hebben bewijs gevonden van 'matrilokale' gemeenschappen.

De geschiedschrijving over Groot-Brittannië begint in het jaar 55 voor Christus. Toen zette Julius Caesar voor het eerst voet op Britse bodem. De Romeinse veroveraar schreef erover in zijn *De bello Gallico*. Zo schreef hij dat sommige Britse vrouwen er meerdere echtgenoten op nahielden. Vanuit het patriarchale Romeinse perspectief moet dat vreemd, zelfs exotisch hebben geklonken. Ook andere Romeinse auteurs schreven over de grote vrijheid en zelfs macht die Britse vrouwen hadden. Tacitus tekende bijvoorbeeld de verhalen op van Cartimandua, een Keltische koningin die in de eerste eeuw na Christus over Noord-Engeland heerste, en van Boudica, een andere koningin en de leidster van een grote opstand in 61 tegen de Romeinse bezetter. In Groot-Brittannië heeft Boudica als verzetsheldin een status vergelijkbaar met die van Ambiorix in België. In Westminster, hartje Londen, staat een standbeeld van haar.

Maar hoe waarheidsgetrouw zijn die Romeinse verhalen? Aan het bestaan en de wapenfeiten van vrouwen als Boudica en Cartimandua wordt niet echt getwijfeld, maar de Romeinse geschiedschrijvers zijn er wel van beschuldigd dat ze de sterke positie van vrouwen in Groot-Brittannië bewust hebben aangedikt – in een poging om de Britten als een ongetemd volk af te schilderen. De archeologie en de genetica geven Caesar, Tacitus et al. nu echter gelijk. Op een begraafplaats in Zuid-Engeland, daterend uit de eerste eeuw voor en de eerste eeuw na Christus, is duidelijk bewijs van zogenoemde 'matrilokale' gevonden. Bij deze praktijk verhuizen mannen als ze huwen naar de gemeenschap van hun aanstaande vrouw – en niet omgekeerd, zoals in de geschiedenis meestal de regel was. Een matrilokale inrichting van de samenleving kan inhouden dat vrouwen een belangrijkere rol spelen en meer vrijheid en macht genieten. Bezittingen zoals grond worden daarbij bijvoorbeeld niet overgeërfd van vader op zoon, maar van moeder op dochter.

Uit menselijke resten uit de begraafplaats kon DNA worden gehaald van meer dan vijftig individuen, wat genetici in staat stelde een stamboom op te stellen. Die bleek vooral via de moederlijke lijn te vertakken. Bovendien komen de verschillende afstammingen helemaal boven aan de stamboom samen bij één enkele vrouw, de 'stammoeder'. Het onderzoek, geleid door Ierse en Britse vorsers, werd deze week beschreven in *Nature*.

De begraafplaats werd gebruikt door een gemeenschap die in de laatste eeuwen van de Britse ijzertijd (ca. 800 v.Chr tot 100 n.Chr.) in Zuid-Engeland leefde, in het huidige graafschap Dorset. De begravenen behoorden tot de Keltische stam van de Durotriges. Dat er van zoveel mensen DNA bewaard is gebleven, is uitzonderlijk voor de ijzertijd. De genetici werden geholpen door de zorgvuldige manier waarop de Durotriges hun doden begroeven: in foetushouding in een ovale kuil, waardoor de resten als het ware werden samengebald. Archeologen hadden trouwens al vermoedens dat de Durotriges matri-lokaal leefden. Bij opgravingen blijken de graven met de kostbaarste grafgiftten steevast van vrouwen te zijn.

De Durotriges lijken geen uitzondering te zijn geweest in het Engeland van de ijzertijd. Hoewel er op andere begraafplaatsen veel minder DNA is gevonden, wijzen eerdere analyses van dat schaarse DNA (die de genetici hebben herbekeken) in dezelfde richting. Zo is de genetische diversiteit van mitochondriaal DNA (dat van moeder op kind overgaat) op verschillende ijzertijdsites, van Cornwall in het zuidwesten tot in Yorkshire in het noorden, opvallend laag. De diversiteit in het mannelijke Y-chromosoom ligt dan weer hoog. Dat is typisch voor gemeenschappen waarbij lokale vrouwen mannen van buiten de dorpsgrens huwen. Mensen worden gevormd door de tijd waarin ze leven. In de ijzertijd zwaaiden iron lady's zoals Boudica de plak in Engeland.

Ieper: gevonden graf dateert uit tiende of elfde eeuw

Krant van West-Vlaanderen, 16 januari 2025

Onder het Sint-Maartensplein vonden archeologen een grafkelder in ijzerzandsteen op 2,5 meter diepte, vlakbij het zuidportaal van de kathedraal. Ijzerzandsteen werd ontgonnen in de West-Vlaamse heuvels en het was het oudste stenen bouw materiaal in de streek. Het graf was afgedekt met grote, zware dekstenen. In het graf lag een man van ongeveer 1,75 meter die stierf op de leeftijd van 36 tot 50 jaar", schrijft CO7 op haar Facebookpagina. CO7 is het samenwerkingsverband voor cultuur en erfgoed in de Zuidelijke Westhoek. "De man had tijdens zijn leven last van DISH, een reumatische aandoening die te wijten is

aan een luxueuze levensstijl. Zijn dieet bestond opvallend veel uit vis. Alles wijst erop dat hij een prominente figuur was in Ieper. Dankzij een C14-datering weten we nu ook wanneer de persoon ongeveer leefde: tussen 899 en 1032 na Christus. En dat is vóór de eerste schriftelijke vermelding van Ieper in 1066 na Christus. Een belangrijke vondst dus die alweer een nieuw licht werpt op het ontstaan van de stad. Het graf werd steen per steen gerecupereerd om in de toekomst een plaatsje te krijgen in een tentoonstelling in het Yper Museum."

Vlaanderen start proefproject watercrematie: milieuvriendelijker alternatief voor begraven en cremen

Website VRT Nieuws, 22 januari 2025

Nog dit jaar zullen in Vlaanderen de eerste lichamen geresomeerd worden. Dat zal gebeuren in Wilrijk, door 2 crematoria. Bij resomatatie, of watercrematie, wordt het lichaam van een overledene opgelost in een chemische vloeistof. Dat is volgens een Nederlandse studie veel beter voor het milieu en het klimaat dan een traditionele begrafenis of crematie. Vlaams minister van Binnenland Hilde Crevits (CD&V) heeft haar toestemming gegeven voor een proefproject in Wilrijk. Daar zullen nog dit najaar 2 crematoria, Pontes en Westlede, testen beginnen met resomatatie. Resomatatie wordt nu al toegelaten in onder andere Nederland, Noorwegen, Australië, Groot-Brittannië, Zuid-Afrika en 27 Amerikaanse staten. Zo werd bijvoorbeeld het lichaam van de Zuid-Afrikaanse aartsbisschop Desmond Tutu geresomeerd.

"Als je iemand cremeert, gaat het lichaam 1,5 uur lang de oven in bij 1.000 graden", schetst Van Roosbroeck. "Die oven wordt gestookt op fossiele brandstoffen. Je kan je voorstellen dat 100 liter water en wat basen verwarmen tot 150 graden veel minder milieubelastend is." Eén traditionele crematie veroorzaakt meer dan 200 kilogram CO₂, vergelijkbaar met een autorit van Brussel naar het zuiden van Frankrijk. Volgens een Nederlandse studie uit 2014 levert resomeren 10 keer minder CO₂ op: 28 kilogram, zeg maar een autorit naar Luik. Maar er zijn nog andere voordelen. Een lichaam begraven, neemt veel plaats in in het dicht-

bevolkte Vlaanderen. Bij resomatie blijft alleen het skelet over. Dat skelet kan verpulverd worden en uitgestrooid, zoals bij een crematie. Bovendien kan je bij resomatie ook de kist en eventuele medische protheses hergebruiken of recycleren.

Wat de ontdekking van de tombe van farao Thoetmosis II ons leert over het oude Egypte

Trouw, 20 februari 2025

“Een van de belangrijkste archeologische doorbraken van de afgelopen jaren”, zo noemde het Egyptische ministerie van Oudheden de vondst van de tombe van farao Thoetmosis II. Het ministerie kondigde woensdag de nieuwe vondst van het ongeveer 3500 jaar oude graf aan, waarvan de ingang in 2022 nabij Luxor werd gevonden. Het is het eerste, met zekerheid vastgestelde farao-graf dat in dit gebied opduikt sinds de ontdekking van de tombe van Toetanchamon, ruim honderd jaar geleden. Onderzoekers vonden het graf in de bergwand van een vallei. “In tegenstelling tot het graf van Toetanchamon is deze tombe niet goed bewaard gebleven”, vertelt Ben Haring, egyptoloog verbonden aan de Universiteit Leiden.

Het graf bevatte geen gouden schatten of een sarcofaag met de mummie van Thoetmosis II. Wetenschappers vermoeden dat deze na de overstroming zijn verplaatst; hier lijkt een speciale tunnel voor te zijn uitgehakt. Alleen bovenin het graf zijn kleine stukken stucwerk te vinden met decoraties en tekens. Zo is een klein stukje plafond blauw gemaakt met gele sterren. “We weten dat dit stukjes van de Amduat, de onderwereldboeken, zijn”, vertelt Haring. “Dat zijn mythologische verhalen die je alleen in koningsgraven vindt. De teksten en afbeeldingen moeten de koning naar het hiernamaals begeleiden.”

Dat het specifiek om het graf van Thoetmosis II gaat, bleek uit een paar scherven van stenen vaaswerk die de onderzoekers bij het graf aan troffen. “Deze hadden zeer beschadigde inscripties waar de naam van de farao zelf waarschijnlijk in te lezen is”, zegt Haring. “De volledige naam van zijn echtgenote en halfzus, Hatsjepsot, was wel duidelijk op de scherven vermeld. Het samengaan van die namen maakt het zeer waarschijnlijk dat dit het graf van Thoetmosis II was.”

Haring vindt de vondst spectaculair omdat die nieuwe informatie geeft over de graven van Egyptische koningen van het zogenaamde Nieuwe Rijk, een periode tussen 1550 en 1070 voor Christus. “In die periode lieten koningen, zoals Toetanchamon, zich begraven in de Vallei der Koningen bij Luxor (het oude Thebe, aan de westoever van de Nijl), dat toen het belangrijkste religieuze centrum was.” Het graf van Thoetmosis II ligt daarentegen twee kilometer van deze vallei, op een plek waar eerder graven van koninklijke vrouwen en prinsessen zijn gevonden. De onderzoekers verwachtten in eerste instantie dan ook het graf van de echtgenote van Thoetmosis II hier aan te treffen. “Maar nu blijkt dat de farao zelf daar is begraven, geeft dit ons weer een nieuw puzzelstukje in de geschiedenis. Er bestaat namelijk al lang een discussie over of koningen direct in de Vallei der Koningen werden begraven, of eerst op een andere plek. De ontdekking van dit graf laat zien dat koningen ook buiten de vallei werden begraven”, zegt Haring.

Roosdaal: stenen kruis blijkt een ondergronds monument te zijn

Website VRT Nieuws, 5 maart 2025

Een klein stenen kruis in Kattem, een klein dorpje in de gemeente Roosdaal, is na wat graafwerk een heus herdenkingsmonument van 2 meter gebleken. Het bekende kruis staat al sinds eind 18e eeuw op het kruispunt van de Hazeveldweg en de Profetenstraat. Daar kwam Johannes François Carlier op vrijdag 18 juli 1783 om het leven. Hij vervoerde een kar met brandhout, toen zijn paard uitgleed. De volgeladen kar landde op de man, hij was op slag dood.

Zijn familie zette een stenen kruis op de plek van het ongeluk. Of dat dachten de inwoners van Kattem, tot nu. “We wilden met enkele vrijwilligers het kruis uitgraven, om het een plekje te geven in de kapel in de Kapelleweg”, zegt Kris Leemans van Team Kattoem. “Maar we hebben ons stevig misrekend. Het stenen kruis bleek maar liefst 90 centimeter diep in de grond te zitten.”

Het bleek te gaan om meer dan een kruis. “Het moet een prachtig monument zijn geweest”, zegt Kris. “Omdat het kruis met 2,18 meter plots veel groter uitviel dan verwacht, kregen we het niet

meer in de kapel. Daarom kreeg het een plekje in de Onbevleete Hart van Mariakerk van Kattem, waar het hopelijk van de kerkraad mag blijven staan."

Met artificiële intelligentie konden ze een reconstructie van het monument maken, maar de vrijwilligers blijven met veel vragen achter. "We willen meer te weten komen over de geschiedenis van het monument. Werd het ooit al verplaatst? Waar stond het dan oorspronkelijk? We zijn op zoek naar iemand die tekeningen of oude foto's heeft van het monument. Alle informatie, hoe klein ook, kan bijdragen aan het herontdekken van de ware geschiedenis van dit monument."

Lommel: educatief project op Duits militair kerkhof loopt gevaar

Website VRT Nieuws, 12 maart 2025

De Oorlogsgravendienst in Duitsland gaat niet meer investeren in het educatief programma van de Duitse militaire begraafplaats in Lommel. Een harde klap voor historicus Guy Cardinaels die zijn ontslag kreeg als medewerker. Cardinaels schreef het boek 'Stad der doden', als afscheid.

De aanblik op het Duits militair kerkhof in Lommel blijft indrukwekkend. Hier liggen op een ruimte van 16ha iets meer dan 39.000 Duitse soldaten begraven die gesneuveld zijn tijdens de Eerste en Tweede Wereldoorlog. "In 1993 werd hier aan het kerkhof een jeugdhuis opgericht om jongeren kennis te laten maken met de geschiedenis aan de hand van de verhalen van soldaten die hier begraven liggen. We zitten nu aan het einde van een tijdperk", zegt Guy Cardeynaels.

"Je merkt dat er nu in Duitsland een andere wind waait. De AfD, Alternative für Deutschland, de rechts-radicalen partij heeft de buik vol van de 'Schuldskult', het zich altijd maar verontschuldigen voor het Duitse verleden. Lommel is altijd een heel belangrijke plek geweest in die herinneringseducatie". Het educatief centrum en de jongerenverblijfplaats kunnen voorlopig blijven bestaan dankzij de middelen van de vzw Over De Grenzen, maar de grote plannen voor het geplande nieuwe centrum moeten nu herbekeken worden.

"We willen als stad het jongerencentrum en de expo absoluut behouden. Het project zal wellicht een stuk kleinschaliger zijn. Het kerkhof wordt nog wel onderhouden door de Volksbund maar we hopen dat we elkaar nog vinden in dit geheel"; zegt schepen van Toerisme Peter Vanderkrieken (CD&V).

In het boek 'Stad der doden' schrijft Guy Cardeynaels 10 afscheidsbrieven aan mensen die in Lommel begraven liggen. Verhalen van de jonge naïeve Duitse deserteur Hugo Triekbe - die geëxecuteerd werd - tot het verhaal van Friedrich Alpers, een belangrijke pion in Nazi-Duitsland. De link met het heden is nooit ver weg. "Als je vandaag kijkt naar Elon Musk, de hofnar en adviseur van Donald Trump, die Hitlergroeten brengt, lijken er heel veel gelijkenissen te zijn met het Duitsland van de jaren '30. Bij het lezen van de 10 biografieën, krijg je een beeld van hoe het heel snel kan mislopen, als je de democratische remmingen weghaalt uit een samenleving", besluit auteur Guy Cardeynaels. 'Stad der doden, brieven aan een begraafplaats' is uitgegeven bij Ertsberg. In het najaar komt er ook nog een zaalshow.

6. EPITAAF SOUVENIRS

Het recente overlijden van Frank Dingenen (24.02.2025) bracht een televisiefilm met hem in herinnering, waarvan een scène in het atelier Salu gedraaid werd.

Het betreft de film *Maman*, geregisseerd door Frank Van Passel in het kader van de reeks *Made in Vlaanderen*. Frank Dingenen speelt hierin de rol van een vrijgezel die zijn hele leven lang onder de duim werd gehouden door zijn moeder. Na haar dood erft hij een fortuin en ontmoet hij verscheidene vrouwen. Andere rollen in de film werden gespeeld door o.a. Els Dottermans, Chris Boni, Chris Lomme, Sien Eggers, Joanna Geldof, Cara van Wersch.

De scène in het atelier Salu is in het begin: Frank Dingenen komt de urne van zijn *Maman* halen.

De film werd op 18 februari 1990 op de VRT uitgezonden maar de scène werd in 1989 opgenomen.

Het is niet de enige film waaraan Epitaaf zijn medewerking verleende. Maar daarover vertellen we een volgende keer meer.

COLOFON

Epitaaf vzw
Onze-Lieve-Vrouwvoorplein 16
1020 BRUSSEL (Laken)

info@epitaaf.org
www.epitaaf.org
rekeningnr.: BE20 0682 0392 6056

Volg ons op :

<https://www.facebook.com/atelier.Salu/>

Deze Tafel kwam tot stand met de medewerking van :

Tom Verhofstadt

Pierre Brewae

Pierre-Thomas Bal & Pierre Blanche

Sofie Cattry

Eindredactie en Lay-out :

Linda Van Santvoort